

Kirándulás Operaországba

Szoknyaszerepek

Az operabarátok jól ismerik a nadrágszerep fogalmát. Akkor beszélünk nadrágszerepről, amikor nő énekel férfiszerepet. Általában fiatal fiúk megszemélyesítésénél fordul elő, hiszen nevetséges lenne, ha tenor vagy pláne basszus hangon szólalnának meg. Nadrágszereppel a prózai színpadon is találkozunk. Vörösmarty Csongor és Tündéjében például gyakran nők játsszák az ördögfiakat.

Most azonban éppen ellenkezőleg, olyan operarészletekkel ismerkedünk meg, melyekben férfiak alakítanak női szerepet. A nadrágszerep mintájára nevezzük el szoknyaszerepeknek az ilyen eseteket!

Vajon miért bízzák a zeneszerzők férfira egy-egy nőalak megformálását? Alapvetően kétféle módon jelennek meg férfiak női ruhában a színpadon. Vagy szerepe szerint ténylegesen női szerepet énekel egy férfi, vagy pedig csak álruhát ölt valamilyen oknál fogva. A továbbiakban mindkét lehetőségre mutatunk példát. Nézd meg, hallgasd is meg az idézett részleteket! Így sokkal érdekesebb lesz az áttekintés!

I. Valódi szoknyaszerepek

Térjünk vissza a kérdéshez, miért írnak férfihangra női szerepet a zeneszerzők? A leggyakoribb ok az, hogy csúnya, öreg, házsártos nőszemélyt kell eljátszani, amit nyilván nem szívesen vállalnak a primadonnák. Ráadásul eleve mulatságos, ha egy férfi női ruhába öltözve jelenik meg a színen. Még egy kis zene, egy bugyuta történet, és máris kész a sikeres vígopera. ☺

Pontosan ezt a receptet követi **Gaetano Donizetti: Éljen a mama** című operájában, melyet 1827-ben mutattak be Nápolyban. A darabban egy vidéki operatársulat életébe kukkanthatunk be. Rosszul megy a soruk, nem fogynak a jegyek, nincs bevétel. Így aztán nem csoda, hogy a primadonna összeveszett a hőstennel, a librettista a zeneszerzővel, s mindenki összeveszett az impresszárióval. Ráadásul Agáta mamától csak akkor kapnak pénzt, ha teljesen tehetségtelen leányának is adnak valamilyen szerepet.

Agáta mama belépője a darab egyik leginkább mulatságos jelenete. Éppen egy nagy veszekedés után vagyunk, amikor betoppan. A milánói Scala 2009-es előadásában Vincenzo Taormina játssza kiválóan Agáta mama szerepét. A jelenet hatását fokozza a mama és leánykájának komikus frizurája.

Érdemes figyelni arra, hogy Taormina milyen jól utánozza a hangszerek hangját. A jelenet vége felé szinte alig tudjuk megkülönböztetni énekét a valódi hangszerektől.

A következő mű szoknyaszerepe szintén csúnya, de éppenséggel fiatal lány, már amennyire beszélhetünk egy nimfa koráról. **Jean-Philippe Rameau, XV.** Lajos házi operaszerzője igen sikeres zeneszerző volt a maga korában. Neki köszönhetjük az összhangzattan szakszerű kidolgozását. 50 évesen, már híres zeneszerzőként kezdett operát írni, amikor rájött arra, hogy ez milyen jó üzlet. ☺ Nevéhez fűződik az egyik nagy operaháború is, de erre majd később térünk vissza.

Agáta mama és leánykája

1745-ben írt operájának címadója **Platée**, a mocsarak és békák nimfája, így hát nagyon csúnya szegény. Ennek ellenére azt hiszi, hogy mindenki belé szerelmes. Az első felvonás kezdetén éppen Kütheron királyról ábrándozik a mocsárban, aki a színpadon a székek között bujkál előle.

A címszerepet éneklő Paul Agnew emlékezetes alakítást nyújt. Figyeljük meg például, hogy mit tesz, amikor először észreveszi a feléje irányuló kamerát! Érdemes elgondolkodni a szövegen! Szabad fordításban:

Mily pompás ez a hely! Mily kellemes!

Ah, mily kedvező annak, aki élvezni kívánja a szabadságot.

Úgy látszik, nem nagyon változik a világ. Már Rameau idején is csak az érezhette igazán szabadnak magát, aki alámerült a mocsárba. ☺

Az operában aztán elhitetik Platée-vel, hogy maga Jupiter (azaz Zeusz) akarja feleségül venni. A végén persze minden kiderül, és jól kinevetik szegényt. ☹

Bár Platée személye kifejezetten a görög mitológiához kapcsolódik, a darabban mégis Jupiternek hívják a főistent. A 17–18. századi operákban teljesen természetes volt a görög mitológiai nevek keveredése a rómaiakkal. Orfeusz és Euridiké sokszor megzenésített történetében például az alvilág urát általában nem Hádésznek, hanem Plútónak nevezik. Ezzel a keveredéssel a továbbiakban még találkozunk.

Bármennyire meglepő, nem csak fiatal, hanem öreg nimfák is éltek az árkádiai tájakon. **Pietro Francesco Cavalli**, velencei szerző **Kallisztó** történetét megzenésítő, 1651-es operájában egy ilyen öregedő nimfa és egy fiatal szatír kalandjával mulattatta a közönséget. Vigyázat, az idézett jelenet csak 18 éven felülieknek való! ☹

A történet csupán mellékepeződ a darabban. A 17. században ugyanis még nem vált élesen szét a vígopera és a komoly opera (opera seria). A nézők elvárták, hogy a szerző szórakoztassa őket a pénzükért! ☺

Cavallit egyébként a velencei történelmi opera legnagyobb alakjának tartják. Monteverdi tanítványaként az „opera hercege” címet érdemelte ki kortársaitól. Híre akkora volt, hogy XIV. Lajos, a napkirály esküvőjére tőle rendeltek operát (amely aztán csúfosan megbukott a bemutatón, de ez egy másik történet).

Az ókori mitológiánál maradvá **Rameau** egy másik operáját is idézhetjük, melynek címét **A gáláns indiaiak**-ként szokták emlegetni, hibásan, hiszen valójában indiánokról van szó. Az 1736-ban bemutatott mű inkább az operaballett kategóriájába tartozik, amit nagyon kedveltek a franciák. Prológusában Mars isten nővére, Bellona, a háború kevésbé ismert istennője megzavarja a bájos Hébé vidám mulatságát. A nem feltétlenül csúnya, de nagyon férfias Bellona szintén a szoknyaszerepekhez tartozik.

Platée a mocsárban

A szatír és a nimfa

Bellona zaklatásai miatt Hébé, az örök fiatal-ság istennője társaival úgy dönt, hogy inkább a világ más tájain folytatják a táncot. Török sziget, perui sivatag (az inka birodalomban), perzsiai piac, észak-amerikai indián törzs tábora jelentik az egymást követő helyszíneket. Lehetőséget adnak a látványos díszletekre, jelmezekre, táncjelenetekre. Különösebb mesére, összefüggő történetre ne számítsunk! ☺

Bellona, a háború istennője

Az Opéra National de Paris 2004-es előadásán egyik kedvenc énekesnőm, az ausztrál származású, mesészpé Danielle de Niese alakította Hébé szerepét.

Most egy tényleg öreg és tényleg csúnya hölgy következik, egy igazi boszorkány. **Engelbert Humperdinck**, német zeneszerző 1893-ban komponálta **Hänsel und Gretel**, azaz Jancsi és Juliska című operáját, tulajdonképpen gyermekei szórakoztatására. A banyát eredetileg alt hangra írta a szerző, de gyakran bízzák tenorra a szerepet.

*A boszorkány
(Jancsi és Juliska)*

A 2008-as Glyndebourne-i operafesztiválon nem csak Wolfgang Ablinger-Sperrhacker alakítása maradt emlékezetes, de a jelmeztervezőt is méltán kiemelhetnénk. Rémm ronda, szinte undorító banyát sikerült megformálniuk. ☺ Figyeljük meg, hogyan képzelte a rendező a mézeskalácsházat a mai gyerekek számára! Egy hatalmas áruházi édességpolec épült fel a színpadon, Jancsi pedig az áruházi rácsos kocsikba zárva várja sorsa beteljesülését.

Az opera érdekessége, hogy Jancsi – mint fiatal fiú – nadrágszerep, tehát egyszerre látunk nadrágszerepet és szoknyaszerepet a színen.

A barokk korban más okból is játszották férfiak a női szerepeket. A színésznőket, énekesnőket erkölcstelennek tartották, így nem engedték a színpadra – például a 17. századi Rómában. Pedig az opera elterjedése szempontjából elemi fontosságú volt, hogy Firenze, Mantova, Velence után elkerüljön az akkori világ fővárosába. A siker egyik kovácsa **Stefano Landi**, olasz zeneszerző, akinek legfontosabb műve a **Szent Elek**. 1632-es bemutatójára alig 30 évvel a legelső opera megszületése után került sor Rómában.

Elek vallási áhítattól vezérelve otthagyja otthonát, remeteként tengeti életét. Szegényen, elgyötörtén, szolgaként tér vissza a szülői házba. Szülei csak halálakor ismerik fel benne elveszettnek hitt fiukat.

Az operában minden szerepet férfiak játszanak, így sikerült engedélyezni a bemutatását. A nőket annak idején kasztráltak jelenítették meg a színpadon. A mű 2007-es Caen-i előadásán magas hangú kontratenorok éneklék a dajka, Elek felesé-

Elek anyja és felesége

ge és anyja szerepét, sőt, magát Eleket is.

Landi művének szövegét Rospigliosi bíboros, a későbbi IX. Kelemen pápa írta. Ennek ellenére a nézőnek végig az az érzése, hogy a szerzők kikacsintanak a színpalak mögül: tudjuk-tudjuk, Rómában vallásos tárgyú operát kell írni, de azért ne vegyük annyira komolyan az egészet, a fő cél a szórakozás.

Ezt az érzést erősíti például a két kópé, akik az egyik jelenetben bosszankodnak, amiért nem tudnak nyugodtan kártyázni, mivel a nők Eleket siratják. Később pedig eléneklik híres duettjüket:

*Nincs sok kedvem jónak lenni,
Vigan élni, járni, kelni:
Ez tart engem szép kövérnek,
A fáradtságból nem kérek.
S míg így élem életem,
Minden nap ünnep nekem.
Diri, diri, diri, ...*

*Hogy a Földünk miként forog,
Arra én nem gondolok.
Minden más üres beszéd;
Elvesztette az eszét,
Ki aggódva gondol arra,
Mire virradhat holnapra.
Diri, diri, diri, ...*

Ne feledjük, 1632-ben járunk, éppen a Galilei-per előestéjén! Meglehetősen cinikus szöveg egy bíborostól, egy leendő pápától!

Azt már értjük, hogy miért kasztráltak énekelték a női szerepeket, de vajon Elek hogyan kerül ebbe a kategóriába? Nos, a 16–17. században a főhős szerepét általában kasztráltakra bízta, akiknek állítólag csodálatos hangjuk volt. A közönség elvárta ezt a szereposztást, a tenort nevetségesnek érezték, kifütyülték volna, basszusok pedig elve csak komikus szerepet adtak elő.

De térjünk vissza az igazi szoknyaszerepekhez! Fő okuk elsősorban mégiscsak a komikum volt. Következő példám szintén ezt bizonyítja. **Claudio Monteverdi** utolsó operája, a **Poppea megkoronázása** 1642-es bemutatóján férfi alakította a dajka szerepét, amit azóta is gyakran játszanak férfiak. A női ruhában megjelenő férfi sok mulatságos jelenetre ad módot. A Glyndebourne-i operafesztivál 2008-as előadásán különösen kihasználták a komikumból fakadó lehetőségeket. Még azon is nevetnünk kell, ahogy a dajka előadja az öregség nyügeit, s csak utána gondolkodunk el a szövegen:

*Mások boldogságát irigyled, magadat utalod,
Lelked elfáradt, elméd elgyengült: négy ismérve
Vagy inkább négy nyüge a félelmetes öregségnek,
Ami ősz hajjal és recsegő csontokkal irányít a temető felé. ...
Egy asszony életének estéje délben kezdődik.
Délről kezdve csak fogyatkozik szépsége.
Az idő először megédesíti az éretlen gyümölcsöt,
De néhány, rövid óra alatt megromlik, miután megérett.
Higgyetek nekem, fiatal lányok, életek reggelén,
Hogy csak tavasszal érint meg a szerelem!
Ne pazaroljátok el a zöldellő áprilist és májust!
Júliusban már, ah, túl fárasztó az utazás.*

*A dajka megfürdeti Drusillát,
Poppea barátnőjét*

Monteverdi 75 éves korában komponálta az operát. Talán innen való az öregség ily szívszorító jellemzése.

II. Álruhás szoknyaszerepek

A továbbiakban olyan operákkal ismerkedünk meg, melyekben a férfiak valójában férfiszerepet alakítanak, csak különböző okokból kifolyólag öltönek magukra női ruhát.

Maradjunk Monteverdi Poppeájánál! A történet szerint Néro császár szerelmes lesz hadvezérének, Othónak a feleségébe, Poppeába. Persze Poppeának is tetszik Néro – vagy még inkább a császári trón. Néro számúzi saját feleségét és Othót, majd feleségül veszi Poppeát.

Monteverdi korában nem volt divat olyan történetet előadni, melyben a rossz győzedelmeskedett a színpadon. Az idős mesternek volt bátorsága tükröt tartani a velencei polgárság és arisztokrácia züllött életmódja elé.

S hogyan kerül a Poppea az álruhás szoknyaszerepek sorába? Nos, Otho meg akarja ölni Poppeát, amiért megcsalta őt Néróval. A házból azonban már ki van tiltva, így Poppea egyik barátnőjének ruhájában jut be a hálószobába. Poppeát aztán az égből leereszkedő Ámor isten menti meg Otho törétől. Ámor fiatal fiúként természetesen nadrágszerep, így ismét együtt látunk a színpadon szoknya- és nadrágszerepet.

A korabeli közönség nagyra értékelte a hasonlóan látványos megoldásokat. Elvárta az égből leszálló szereplőket, s más technikai trükköket. Egy előadáson természetesen az énekesek keresték a legtöbb pénzt, de közvetlenül mögöttük álltak a technikusok. A zeneszerző a fizetési lista végén kullogott, a szövegíróval pedig a kutya sem törődött. Csak a librettó kiadásából származó bevétel volt az övé.

Poppea, Otho és Ámor

A következő mű szerzőjének egy új műfaj, a vígopera elterjedését köszönhetjük. **Giovanni Battista Pergolesi** 1734-ben vitte színre **Livietta és Tracollo** történetét.

A vígopera Nápolyban született meg a 18. század elején, s jó ideig belterjes nápolyi műfajként éledt, nem nagyon terjedt el más tájakon. Ennek főleg a nápolyi tájszólás és a jellegzetes nápolyi humor volt a fő oka, amit csak nehezen értettek meg az északbabra élő itáliaiak.

A nápolyiak szívesen utánozták, gúnyolták mások hibáit. Legalább úgy szerettek mókázni, mint énekelni, írja Eősze László érdekesítő operatörténeti könyvében¹, amit megtalálász a Zrínyi könyvtárban. Feltétlenül olvasd el!

A mai értelemben vett vígoperákat eredetileg intermezzóként játszották a nagyopera szüneteiben. A nagyopera három felvonásból állt, így a vígopera két felvonással vált klasszikus műfajjá. Az intermezzót egyszerű díszlettel, kevés szereplővel adták elő. Gyakran a nagyoperát gúnyoló jeleneteket tartalmazott.

Pergolesinek köszönhetjük, hogy ez a jellegzetesen nápolyi műfaj meghódította Európát. Leghíresebb operáját, az Úrhatnám szolgálat 1752-ben egy olasz társulat mutatta be Párizsban. Ennek következtében komoly háború bontakozott ki a francia és az olasz stílus hívei között. Rameau pártfogóit Pompadour kívánságára maga a király vezette, az

¹ Eősze László: Az opera útja (Zeneműkiadó Vállalat, Budapest, 1960)

olasz zene mellett viszont a (megcsalt) királyné tört lándzsát. S innen kezdve persze elsősorban nem az operáról, hanem a két párt között húzódo ellentétekről volt szó. A pártok hívei előadásról-előadásra komoly csatákat vívtak a nézőtéren. Néha maga az előadás már nem is volt érdekes, sokkal inkább, ami a nézőtéren történt. ☺ Végül aztán elűzték az olasz társulatot, majd összeegyeztették a vígoperát saját stílusukkal – jegyzi meg Eősze László.

De térjünk vissza Pergolesihez, aki alig 26 éves korában, tüdővészben meghalt. A Livietta és Tracolloban megfigyelhetjük a nápolyi opera szinte összes jellemzőjét.

Livietta elhatározza, hogy börtönbe juttatja a környék hírhedt tolvaját, Tracollót. Ezért férfinak öltözve (nadrágszerep – valójában mindketten a másik nem áruháját öltik magukra), barátjánőjével csapdát állítanak a zsványnak, hamis ékszerekkel akarják lépre csalni.

Livietta, a barátjánője és Tracollo

Tracollo „polyák” nőnek öltözve jelenik meg a színpadon. Amikor bemutatkozott, valószínűleg kitört a nevetés a nézőtéren, mert a neve, Baldracca, a rosszlányok nem túl finom elnevezése volt Nápolyban. Ezt még értjük mi is, bár nem tudom, annak idején hogyan kerültek a „polyákok” Nápolyba. De a fiumarai halat – társát csúfolja így Tracollo – már nem sikerült megfejtenem. A nápolyiak bizonyára nevettek rajta, ők tudták, miért idézi a főszereplő ezt a Nápolytól délre fekvő halásztelepülést.

A darab végén persze Tracollo feleségül veszi Liviettát, s ezzel minden megoldódik. ☺ Az opera további érdekessége, hogy a másik két szereplő – Livietta barátjánője és Tracollo kísérője – egyáltalán nem szólal meg benne.

Am nem csak a 17–18. századi, de a modern operákban is előfordulnak szoknyaszerepek. **Igor Sztravinszkij: Mavra** című operáját 1922-ben mutatták be Párizsban. Az alig fél órás kamaraopera egy fiatal lányról, Parasáról és udvarlójáról, a huszárról szól, akit Parasa szolgálólányként csempész be a házba. A turpisság azonban elég gyorsan kiderül, így a huszár menekülni kényszerül. Sztravinszkij valószínűleg csak tréfának szánta a darabot.

A következő álruhás szoknyaszereppel Shakespeare vígjátékában, A windsori víg nők egyik jelenetében találkozunk. Falstaff, a hájas lovag egyfolytában a hölgyek után koslat. Egyszer női ruhában kénytelen menekülni a hazaérkező, bosszúsomjas férj elől. A szindarabból több operát is írtak. A leghíresebb közülük **Verdi Falstaffja** (1893), azonban ebben nem szerepel az álruhás epizód.

Láthatjuk viszont **Carl Otto Nicolai: A windsori víg nők** című operájában (1849) csakúgy, mint **Antonio Salieri Falstaffjában** (1799). Salieriről tudjuk, hogy Mozart vetélytársa volt a császári udvarnál. Egyes rosszindulatú pletykák szerint irigységből megmérgezte Mozartot². Salieri Falstaffja nagyon népszerű volt a maga idejében. A

Láthatjuk viszont **Carl Otto Nicolai: A windsori víg nők** című operájában (1849) csakúgy, mint **Antonio Salieri Falstaffjában** (1799). Salieriről tudjuk, hogy Mozart vetélytársa volt a császári udvarnál. Egyes rosszindulatú pletykák szerint irigységből megmérgezte Mozartot². Salieri Falstaffja nagyon népszerű volt a maga idejében. A

² Bár a zenetörténészek cáfolják ezt a feltételezést, Rimszkij-Korszakov: Mozart és Salieri című operájában Salieri tényleg megmérgezi Mozartot. Az opera szövegét Alekszandr Puskin írta.

tipikus, 18. századi, teljesen az olasz opera stílusában megírt művön valószínűleg jól szórakoztak a korabeli nézők.

Ha Verdinél Falstaff nem is, de egy másik szereplő, Falstaff szolgája, Bardolf szintén női ruhát ölt az opera végén. Az erdei jelenetben Mr. Ford össze akarja házasítani lányát saját választottjával, a doktorral. A tündérr királynő jelmezét azonban a lány helyett Baldorf ölti magára. Ford felesége pedig rábeszéli a férjét, hogy egy másik álruhás párt, valójában saját lányát és szerelmét is adja össze. A fiatalok így végül egymásé lesznek, Ford pedig mit tehetne mást, megbékél.

A kissé bonyolult történetért kárpótol bennünket Verdi zenéje. ☺

Következő példánk egy különleges darab, amelyben nem a jelmez, csak a hang lesz női. **Hidas Frigyes: Bösendorfer** című operájának szövegét Karinthy Ferenc írta (1977). A történet szerint egy magányos férfi azzal szórakozik, hogy apróhirdetések feladóit hívja fel telefonon, mintha vásárolni szeretne. Az operában éppen egy Bösendorfer zongorára alkuszik, egyre lejjebb viszi az árat. Az eladó, egy idősebb hölgy már teljesen elkeseredik, amikor a férfi – újabb telefonálóként – emelni kezdi az árat. Bizonyos Visinczey úrként mutatkozik be, aki zongoraszakértő. Állítása szerint majd szerez vevőt a zongorára, és megosztoznak a hasznon. Később Visinczey barátnőjeként, tehát női hangon közli az eladóval, hogy csak tréfa volt az egész. Aztán még tovább bonyolódik a gonosz történet, de a végén – természetesen – minden jóra fordul. ☺

Salieri Falstaffja

III. Csábítás

Akármennyire furcsa, olyan operák is akadnak, melyekben a férfiak azért öltenek női ruhát, hogy elcsábítsanak egy-egy hölgyet! Nem egészen érthető ez az indok, hiszen valamikor csak kiderül az igazság. ☺ Lássuk, mennyire járnak sikerrel!

Rossini 1828-ban, Párizsban komponálta **Ory grófja** című operáját. Ory nagy szoknyavadász, most éppen a környékbeli vár úrnőjét szeretné elcsábítani, akinek a férje valamelyik keresztes háborúban csatázik a szaracénokkal. Az erényes hölgy azonban ellenáll minden kísérletnek. Ory – cimboráival – végül apácaruhát ölt, és éjjel pont azzal az indokkal kopogtatnak be a várba, hogy a gróf elől menekülnek, aki megpróbálja megbecs-teleníteni őket.

Az úrnő, az apród és Ory gróf

Az úrnő természetesen vendégül látja szegény „apácákat”, akik magukra maradva vidáman dári-dóznak. Rossini valószínűleg csúcsot döntött, amikor egyszerre 23 férfit öltöztetett női ruhába a színpadon.

Miután mindenki nyugovóra tér, Ory belopózik az úrnő hálószobájába. Félelmet színlelve befekszik mellé az ágyba, de jaj, már ott van az apródja – nadrágszerep! – aki szintén megpróbálja elcsábítani a hölgyet. A sötétben persze senki nem lát semmit (csak a nézők). Hárman egy ágyban, az úrnő, az apród, aki fiú, de nadrágszerepként énekesnő

jeleníti meg, a gróf apácaruhában, össze-vissza tapogatnak, összetévesztik egymást, azt sem tudjuk melyik kéz kié, melyik láb kihez tartozik, ... zárjuk a leírást egy satöbbivel.
☺ Aztán váratlanul hazatér a vár ura, s mindenki jobbnak látja elhallgatni a történeteket.

Következő példánk **Richard Strauss: Daphné** című operájából való, melyet 1938-ban mutattak be. Mint tudjuk, a szegény nimfát Apollón akarta elcsábítani. Leukipposz, görög királyfi szintén szerelmes volt a nimfába. Női ruhába öltözve részt vett Daphné egyik „hegyi dáridóján”. Apollón az eredeti mitológiai történet szerint azt tanácsolta a nimfáknak, hogy fürödjenek meg meztelenül. Így fény derült Leukipposz turpisságára, akit a nimfák darabokra szaggattak.

Daphné és Leukipposz

Strauss kissé finomított a történeten, sajnos.

☺ A női ruhába öltözött Leukipposz az opera Dionüszosz-orgia jelenetében férkőzik Daphné közelébe. Az elkábított nimfát éppen anyja és apja akarja bevonni a mulatságba. A villámlás és mennydörgés kíséretében megjelenő Apollón vet véget a gerjedelemnek. Leleplezi Leukipposzt, de végül maga is pórul jár, mert Daphné – mint tudjuk – babérfává változik.

Pietro Farnesco Cavalli: Kallisztó című operáját egy mellékes epizód kapcsán már említettük a szoknyaszerepek sorában. Kallisztó királylány a görög mitológia szerint a vadállatok és a Hold istennőjének, Dianának/Artemisznek a társnői közé állt. Diana nem tűrte meg közelében a férfiakat. Így Jupiter/Zeusz, akinek nagyon megtetszett Kallisztó, kénytelen volt női ruhában, sőt, éppen Dianának öltözve közeledni a királylány felé, hogy elcsábítsa.

Kallisztó és Jupiter

Az opera egyik jelenetében Kallisztó a tengerparton futkározik, majd elfáradva lepihen. Megjelenik Jupiter, s Hermész hiába figyelmezteti Kallisztót, a királylány eltűnik Jupiterrel az erdőben. Hermész mi mást tehetne, levonja a tanulságot:

Menj csak, ostoba nő!

Nem a szemérmes csókoktól,

Hamarosan sikolyodtól fog zengeni az erdő!

Ha imáitok és könnyeitek nem indítják meg úrnőtök szívét,

Hallgassatok rám, szerelmes ifjak,

Hasznát veszitek a cselnek!

Figyeljük meg, hogy Jupiter fején ott látható Diana attribútuma, a holdsarló. A történetet ábrázoló festményeken is erről lehet felismerni az istennőt.

A folytatásban a mitológia – és az opera -- szerint Jupiter/Zeusz felesége, Juno/Héra bosszúból medvévé változtatta szegény Kallisztót, akit Jupiter az égboltra helyezett. Így

keletkezett a Nagy Medve csillagkép.³ Az előadás során a színpad háttérében az égbolt csillagképei közül még hiányzik a Nagy Medve. Csak az opera végén száll fel Kallisztó, és tölti ki az űrt.

IV. Átöltözés a színpadon

Hogyan lehet még fokozni a humort, a komikus hatást? A következő három operában a férfiak a színpadon öltöznek női ruhába!

Donizetti: Don Gregorio című operáját 1826-ban mutatták be. A történet kissé bonyolult, nem akarom itt részletesen elmesélni. A lényeg, hogy egy zord apa még mindig gyermeknek tekinti fiacskáját, Enricót, pedig az már titokban megnősült, sőt, kisbaba is született. Felesége, Gilda akkor jön át látogatóba, amikor az apa elmegy hazulról. Egyszer az apa váratlanul hazaérkezik, így Gilda nem tud visszamenni a kisbabához. Nagyon izgul, mi lesz szegény gyerekekkel. De sebjaj, don Gregorio, Enrico barátja és tanítója segít a fiataloknak. Szolgálólánynak öltözik, és elmegy a babáért.

A bergamói Donizetti-színház 2007-es előadásának végén az összes szereplő női ruhában jelent meg a meghajlásnál. De csak 13-an voltak, így a számuk meg sem közelítette Rossini apácáit.

*Don Gregorio
és Gilda*

Mozart: Figaro házassága című operája Pierre Augustin Beaumarchais (1732–1799) trilógiájának harmadik részét dolgozza fel. Beaumarchais megérne egy külön értekezést. Órásmesterként kezdte, s feltalált egy újfajta ütőszerkezetet. Majd zenészként kereste kenyerét, tanította XV. Lajos lányait. Később üzleti vállalkozásokba fogott. Amikor sikkasztással vádolták, megírta emlékiratait vádlói szennyes üzelveiről. A művet 3 nap alatt 6000 példányban kapkodták el, s szerzőjük megmenekült a börtöntől. Később a király megbízásából titkos diplomáciai utakat tett Angliában, a német városokban, Ausztriában, ahol rövid időre mégis bebörtönözték. A francia forradalom után kegyvesztett lett, s szegénységben halt meg.

Beaumarchais több színdarabot írt. Figaro-trilógiájának első része, A sevillai borbély (1775) könnyed, szellemes vígjáték Rosina és Almaviva gróf szerelméről, akiket Figaro boronál össze. A Figaro házassága (1871) korának gyűjtő hatású műve, amelyben az egymással ellentétben álló társadalmi osztályok képviselői mérik össze erejüket. Almaviva gróf már kiábrándult Rosinából, most éppen Figaro menyasszonyát akarja elcsábítani. A fifikás borbély a nők segítségével a gróf orrára koppint. A trilógia harmadik része A bűnbánó anya (1791). Ebben Rosina megszökik a gróftól, mivel gyereket vár Cherubinótól, a 2. rész kedves, fiatal mellékszereplőjétől.

Mozart 1786-ban a második részből írt operát. Vajon miért? Azért, mert az első részt már többen megzenésítették, köztük Giovanni Paisiello, 1782-ben.⁴

De hol találunk Mozart operájában szoknyaszerepet? Hát... tulajdonképpen sehol. Sőt, a már említett Cherubino éppen nadrágszerep, a fiatal fiút énekesnők szokták meg-

³ Részletesebben lásd a zrínyis évkönyv 2006/7., illetve 2007/8. kötetében megjelent cikkeket!

⁴ 1816-ban a fiatal Rossini engedélyt kért Paisiellótól, amikor maga is meg akarta zenésíteni a librettót. A nagynevű Paisiello megadta az engedélyt, remélve, hogy a kezdő zeneszerző úgymint belebukik a próbálkozásba. Ki ismeri ma Paisiello operáját, s ki Rossiniét? ©

személyesíteni a színpadon. Az egyik jelenetet az teszi mulatságossá, hogy Cherubinót női ruhába öltöztetik, mert meg akarják tréfálni a grófot. Értjük ugye, a dupla csavart? Cherubino női ruhát vesz fel, mint fiú, de így éppen az énekesnő kerül vissza női ruhába – no, nem magyarázom tovább. ☺

Nos, a Théâtre Français de la Musique 1998-as előadásán – ritka eset – kivételesen férfi énekelte Cherubino szerepét, így a fenti jelenet valóban szoknyaszereppé változott.

Jacques Offenbach: Hoffmann meséi című operája (1881) sem szoknyaszerepéről híres, és ahogy elő szokták adni, nincs is benne ilyen. A Grand Théâtre de Genève 2008-as előadásán azonban olyan eredeti jelenetekkel egészítették ki, melyek általában kimaradnak a szokványos rendezésekből.

Az opera Hoffmann szerelmeiről szól. A vellei felvonás egyik epizódjában a címszereplő mindent elnyer kártyán a lezüllött Schlemiltől, még a ruháját is. Végül szégyen-szemre női ruhába öltöztetik Schlemilt. Közben az ördögi Dapertutto és Giulietta kettősét halljuk. Az egész operát tekintve a jelenetnek mélyebb filozófiai vonatkozásai lennének, de ezt inkább hagyjuk. ☺

V. Szoknyaszerepek – extra

Befejezésül még két extra példát említek a szoknyaszerepekre.

Francis Poulenc: Tiresias keblei (1947) című operájában Tiresias, azaz Teréz megunja a nők alárendelt szerepét. Elhatározza, hogy ezután férfi lesz. Lufik alkotta kebleit égnek ereszti, férjét pedig női ruhába bújtatja. Összekötözi a kezét, és kilöki az utcára. Szegény férj kénytelen egy csendőrtől segítséget kérni, aki teljesen félreérti a helyzetet, s majdnem beleszeret a férfiba.

Később aztán a férj feltalál egy módszert, amivel a férfiak is képesek utódokat létrehozni. Azonban nem tudja leállítani, így ezerszámra jönnek létre csecsemők. Végül Tiresias belátja, szükség van a nőkre, és visszaáll minden a régi kerékvágásba. ☺

Az előzőekben olyan operákat ismertünk meg, melyekben ilyen vagy olyan okból kifolyólag férfiak viseltek női ruhát. Végezetül egy igen különleges mű következik, amelyben – mily meglepő! – nő visel női ruhát! ☺ Csak azt hiszik róla, hogy férfi.

Rossini: Különös félreértés című operájában (1811) Ernestinát az apja egy ostoba ficsúrhoz akarja hozzáadni. Ernestina a barátai segítségével elterjeszti, hogy ő férfi, csak gyerekkorában szegények voltak. Ezért kasztrálták, így talán híres énekesként keresheti

Cherubino és a grófné

Schlemil megkapja a cipőjét is

A csendőr és a férj

majd a kenyérét. Közben meggazdagodtak. Ernestina azonban továbbra is női ruhában jár, mert el akarja kerülni a katonaságot.

A vőlegényjelölt ugyancsak megrémül, amikor meghallja a pletykát. Sietve lemond a lány kezéről. Így aztán – a szokásokkal ellentétben – ez az opera nem házassággal végződik. ☺

Ernestina és „vőlegénye”

A példákat még tovább idézhetnénk. **Donizetti: Az ezred lánya** című operájában Crakentorp hercegnő szintén szoknya-szerep, bár nem szólal meg a színpadon.

Esetenként a rendező változtat a szokásokon. **Offenbach** híres kánkánját (**Orfeusz az alvilágban**) néha férfiak táncolják, persze női ruhában. **Rossini Armidájában** ördögfiak (férfiak ☺) balettruhába öltözve szórakoztatják a főszereplőket és így tovább. A fent idézett részletekkel együtt ezeket a jeleneteket is mutatnak hivatkozások a zalaegerszegi Zenebarátok Klubja webhelyén. Jó szórakozást!

Juhász Tibor

(Elhangzott két részben, a Zenebarátok Klubjának összejövetelein)

Az illusztrációk a következő operaházak előadásáiból származnak:

Glyndebourne Festival Opera, Grand Théâtre de Genève, Luna Théâtre (Brüsszel), Opéra Garnier (Párizs), Opéra National (Párizs), Rossini Opera Festival (Pesaro), Schwetzingen Festspiele, Statní Opera (Prága), Teatro alla Scala (Milánó), Teatro Donizetti (Bergamo), Teatro la Fenice (Velence), Théâtre de Caen, Théâtre Impérial de Compiègne, Théâtre Royal de la Monnaie (Brüsszel).